

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΡΕΝΙΕΡΗ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ κατά ΕΛΛΑΔΑΣ

(Προσφυγή αριθ. 14165/03)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

8 Δεκεμβρίου 2005

Η παρούσα απόφαση θα καταστεί οριστική σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται από το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υποστεί τυπικές διορθώσεις.

Στην υπόθεση Ρενιέρη και λοιπών κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (πρώτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε δικαστικό συμβούλιο αποτελούμενο από τους:

Κύριο Λ. ΛΟΥΚΑΪΔΗ, πρόεδρο,

Κύριο Κ.Λ. ΡΟΖΑΚΗ,

Κυρία F. TULKENS,

Κυρία N. VAJIC,
Κυρία E. STEINER,
Κύριο D. SPIELMANN,
Κύριο S.E. JEBENS, *δικαστές,*
και τον κύριο S. NIELSEN, *γραμματέα τμήματος.*
Αφού διασκέφθηκε σε συμβούλιο στις 17 Νοεμβρίου 2005,
Εκδίδει την πιο κάτω απόφαση, η οποία ελήφθη την ημερομηνία
αυτή:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με μία προσφυγή (αριθ. 14165/03) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας της οποίας πέντε υπήκοοι, οι κυρίες Γεωργία Ρενιέρη, Παναγιώτα Δανιήλ, Μαρία Ξένου και οι κύριοι Βρασίδης Ρενιέρης και Γεώργιος Ρενιέρης («οι προσφεύγοντες») προσέφυγαν ενώπιον του Δικαστηρίου στις 21 Απριλίου 2003 δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»).

2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπούνται από τους κυρίους Ι. Κτιστάκη και Δ. Γιαννόπουλο, δικηγόρους των Δικηγορικών Συλλόγων της Θήβας και της Αθήνας αντίστοιχα. Η Ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπείται από τους απεσταλμένους του αντιπροσώπου της, κύριο Β. Κυριαζόπουλο, σύμβουλο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και την κυρία Σ. Τρέκλη, πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Στις 2 Σεπτεμβρίου 2004, το Δικαστήριο αποφάσισε να κοινοποιήσει την προσφυγή στην Κυβέρνηση. Επικαλούμενο το άρθρο 29 § 3 της Σύμβασης, αποφάσισε ότι θα αποφανθεί ταυτόχρονα επί του παραδεκτού και επί της ουσίας.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

4. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1989, ο Ε.Ν., σύζυγος της πρώτης προσφεύγουσας και πατέρας των τεσσάρων υπολοίπων προσφευγόντων, κατέθεσε ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών αγωγή κατά του Ταμείου Προνοίας Προσωπικού Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδας, με την οποία ζητούσε να καταδικαστεί το τελευταίο στην καταβολή αποζημίωσης, για τον λόγο ότι αρνήθηκε του καταβάλει ένα εφάπαξ επίδομα.

5. Στις 19 Ιουλίου 1991, το δικαστήριο έκανε δεκτή την προσφυγή του και του επιδίκασε το ποσό των 1.842 ευρώ (απόφαση αριθ. 7835/1991).

6. Στις 3 Ιανουαρίου 1992, το Ταμείο άσκησε έφεση κατά της απόφασης αυτής. Η συζήτηση ορίστηκε για τις 12 Ιανουαρίου 1995. Την ημερομηνία αυτή, οι προσφεύγοντες δήλωσαν ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου ότι επιθυμούσαν να συνεχίσουν τη διαδικασία ως κληρονόμοι του συζύγου και πατέρα τους, που εν τω μεταξύ είχε αποβιώσει.

7. Στις 22 Ιανουαρίου 1997, το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών έκανε δεκτό το αίτημα των προσφευγόντων να συνεχιστεί η διαδικασία και επικύρωσε την προσβληθείσα απόφαση (απόφαση αριθ. 210/1997).

8. Στις 11 Ιουλίου 1997, το Ταμείο άσκησε αίτηση αναίρεσης.

9. Το 2001, ψηφίστηκε ένας νόμος (αριθ. 2944/2001) που απέκλειε την άσκηση αίτησης αναίρεσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας για διαφορές με οικονομικό αντικείμενο κατώτερο των 2.000.000 δραχμών (5.870 ευρώ περίπου).

10. Μετά από πολλές αναβολές, η συζήτηση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας έλαβε χώρα στις 17 Μαρτίου 2003. Στις 22 Απριλίου 2003, το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφάσισε την κατάργηση της διαδικασίας, αφού η διαφορά είχε οικονομικό αντικείμενο κατώτερο των 5.870 ευρώ (πράξη αριθ. 1087/2003).

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

I. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 § 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

11. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι η διάρκεια της διαδικασίας αγνόησε την αρχή της «λογικής προθεσμίας», όπως αυτή προβλέπεται από το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης, το οποίο έχει ως εξής:

«Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή (...) εντός λογικής προθεσμίας, υπό δικαστηρίου (...) το οποίον θα αποφασίση (...) επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως (...)»

A. Επί του παραδεκτού

12. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 της Σύμβασης. Σημειώνει επιπλέον ότι δεν προσκρούει σε κανένα λόγο απαραδέκτου.

B. Επί της ουσίας

1. Περίοδος που πρέπει να ληφθεί υπόψη

13. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι σε ό,τι αφορά τους πέντε προσφεύγοντες, η εξέταση της υπόθεσης άρχισε στις 12 Ιανουαρίου 1995, ημερομηνία κατά την οποία αυτοί δήλωσαν ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου ότι επιθυμούσαν να συνεχίσουν τη διαδικασία που είχε αρχίσει ο Ε.Ν., ο οποίος εν τω μεταξύ είχε αποβιώσει. Κατά την Κυβέρνηση, η διαδικασία που προηγήθηκε της 12 Ιανουαρίου 1995 δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη, διότι μέχρι τον θάνατο του Ε.Ν., η διαδικασία καθοδηγείτο αποκλειστικά από τον τελευταίο. Η επίδικη διαδικασία διήρκεσε επομένως οκτώ χρόνια και τρεις μήνες περίπου.

14. Οι προσφεύγοντες αντικρούουν τη θέση αυτή.

15. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η νομολογία του σχετικά με την παρέμβαση τρίτου σε αστικές διαδικασίες κάνει την ακόλουθη διάκριση: όταν ο προσφεύγων παρεμβαίνει στη διαδικασία ενώπιον εθνικού

δικαστηρίου για λογαριασμό του, η περίοδος που πρέπει να ληφθεί υπόψη αρχίζει να υπολογίζεται από την ημερομηνία αυτή, ενώ όταν ο προσφεύγων καθίσταται διάδικος στην διαφορά ως κληρονόμος, μπορεί να προβάλει αιτιάσεις για ολόκληρη την διάρκεια της διαδικασίας (βλέπε *Χ κατά Γαλλίας*, απόφαση της 31 Μαρτίου 1992, série A no. 234-C, σελ. 89, § 26 και *Σαδίκ Αμέτ και λοιποί κατά Ελλάδας*, αριθ. 64756/01, § 18, 3 Φεβρουαρίου 2005).

16. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, εν προκειμένω, οι προσφεύγοντες παρενέβησαν στη διαδικασία ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου ως κληρονόμοι του Ε.Ν. Κατά συνέπεια, η περίοδος που πρέπει να ληφθεί υπόψη άρχισε στις 19 Δεκεμβρίου 1989, ημερομηνία κατά την οποία ο Ε.Ν. είχε καταθέσει αγωγή ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών. Περαιτώθηκε στις 22 Απριλίου 2003, με την πράξη αριθ. 1087/2003 του Συμβουλίου της Επικρατείας. Διήρκεσε επομένως δεκατρία χρόνια και περισσότερο από τρεις μήνες για τρεις βαθμούς δικαιοδοσίας.

Β. Εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας της διαδικασίας

17. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι η διάρκεια της διαδικασίας δεν έπληξε την αρχή της «λογικής προθεσμίας». Σημειώνει ότι τα ποσά που ζητούσαν οι προσφεύγοντες δεν ήταν πολύ σημαντικά και ότι, συνεπώς, η διαφορά δεν είχε μείζον ενδιαφέρον γι' αυτούς. Προσθέτει ότι οι προσφεύγοντες δεν επεδίωξαν να επιταχύνουν τη διαδικασία και εκτιμά ότι τα επιληφθέντα δικαστήρια αποφάνθηκαν μέσα σε λογικές προθεσμίες.

18. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας μιας διαδικασίας εκτιμάται σύμφωνα με τις συνθήκες της υπόθεσης και λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων που έχουν καθιερωθεί από την νομολογία του, και ειδικότερα της πολυπλοκότητας της υπόθεσης, της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος και εκείνης των αρμοδίων αρχών, καθώς και του αντικειμένου της διαφοράς για τους

ενδιαφερόμενους (βλέπε, μεταξύ πολλών άλλων, *Frydlender κατά Γαλλίας* [GC], αριθ. 30979/96, § 43, CEDH 2000-VII).

19. Το Δικαστήριο έχει χειριστεί πολλές φορές υποθέσεις που εγείρουν ζητήματα παρόμοια με εκείνα της προκείμενης υπόθεσης και έχει διαπιστώσει την παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης (βλέπε την πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Frydlender*).

20. Αφού εξέτασε όλα τα στοιχεία που του υποβλήθηκαν, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η Κυβέρνηση δεν εξέθεσε κανένα γεγονός ή επιχείρημα που να μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικό συμπέρασμα στην παρούσα περίπτωση. Λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του πάνω στο ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, εν προκειμένω, η διάρκεια της επίδικης διαδικασίας είναι υπερβολική και δεν ανταποκρίνεται στην απαίτηση της «λογικής προθεσμίας».

Επομένως, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1.

II. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 13 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

21. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται επίσης διότι δεν υπάρχει στην Ελλάδα δικαστήριο στο οποίο να μπορεί κανείς να απευθυνθεί για να παραπονεθεί για την υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας. Επικαλούνται το άρθρο 13 της Σύμβασης, το οποίο έχει ως εξής:

«Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερίες παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των.»

22. Η Κυβέρνηση, θεωρώντας ότι εν προκειμένω δεν υπήρξε υπέρβαση της λογικής προθεσμίας, αντικρούει τη θέση αυτή.

A. Επί του παραδεκτού

23. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 της Σύμβασης. Σημειώνει εξάλλου ότι δεν προσκρούει σε κανέναν άλλο λόγο απαραδέκτου. Πρέπει επομένως να κηρυχθεί παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

24. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 13 εγγυάται μία πραγματική προσφυγή ενώπιον εθνικού δικαστηρίου που να επιτρέπει την προσφυγή κατά της παραβίασης της υποχρέωσης, η οποία επιβάλλεται από το άρθρο 6 § 1, να εκδικάζονται οι υποθέσεις μέσα σε λογική προθεσμία (βλέπε *Kudla κατά Πολωνίας* [GC], no. 30210/96, § 156, CEDH 2000-XI).

25. Εξάλλου, το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να διαπιστώσει ότι η ελληνική έννομη τάξη δεν προσφέρει στους ενδιαφερόμενους μία πραγματική προσφυγή με την έννοια του άρθρου 13 της Σύμβασης που να τους επιτρέπει να προβάλουν τις αιτιάσεις τους κατά της διάρκειας μιας διαδικασίας (*Κόντη-Αρβανίτη κατά Ελλάδας*, no. 53401/99, §§ 29-30, 10 Απριλίου 2003). Το Δικαστήριο δεν διακρίνει εν προκειμένω κανένα λόγο για να παρακάμψει την νομολογία αυτή, πολύ περισσότερο αφού η Κυβέρνηση δεν βεβαιώνει ότι η ελληνική έννομη τάξη έχει αποκτήσει εν τω μεταξύ μία τέτοια προσφυγή.

26. Συνεπώς, το Δικαστήριο εκτιμά ότι εν προκειμένω υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 της Σύμβασης λόγω της απουσίας στο εθνικό δίκαιο μιας προσφυγής που θα επέτρεπε στους προσφεύγοντες να επιτύχουν την κύρωση του δικαιώματός τους να δικαστεί η υπόθεσή τους μέσα σε λογική προθεσμία, με την έννοια του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης.

III. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

27. Σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της και εάν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλομένου Μέρους επιτρέπει την ατελή μόνον επανόρθωση των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο επιδικάζει στον ζημιωθέντα διάδικο, εφόσον συντρέχει λόγος, μία δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

28. Οι προσφεύγοντες αξιώνουν από κοινού 20.000 ευρώ για την ηθική βλάβη που υποστηρίζουν ότι υπέστησαν.

29. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το αιτούμενο ποσό είναι υπέρογκο και ότι η διαπίστωση της παραβίασης θα συνιστούσε αφ'εαυτής μία επαρκή δίκαιη ικανοποίηση. Εναλλακτικά, εκτιμά ότι το επιδικαστέο στους προσφεύγοντες ποσό δεν μπορεί να υπερβεί τα 300 ευρώ.

30. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν μία βέβαιη ηθική βλάβη. Αποφαινόμενο κατά δίκαιη κρίση, σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης, επιδικάζει στον κάθε προσφεύγοντα 4.000 ευρώ για την αιτία αυτή, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο.

B. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

31. Οι προσφεύγοντες ζητούν επίσης από κοινού 6.000 ευρώ για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκαν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου. Προσκομίζουν τιμολόγια στα οποία αναγράφεται το ίδιο ποσό, αλλά αφορούν μόνον την αμοιβή του δικηγόρου τους για την διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου.

32. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι αξιώσεις των προσφευγόντων είναι υπερβολικές και μη αιτιολογημένες και ότι το

επιδικαστέο ποσό για την αιτία αυτή δεν μπορεί να υπερβεί τα 300 ευρώ.

33. Σύμφωνα με την νομολογία του Δικαστηρίου, η επιδίκαση εξόδων και δικαστικής δαπάνης στη βάση του άρθρου 41 προϋποθέτει την απόδειξη της πραγματικότητας και της αναγκαιότητάς τους και, επιπλέον, του εύλογου χαρακτήρα του ύψους τους (*Ιατρίδης κατά Ελλάδας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], no. 31107/96, § 54, CEDH 2000-XI).

34. Σε ό,τι αφορά τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκαν οι προσφεύγοντες στην Ελλάδα, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι η διάρκεια μιας διαδικασίας μπορούσε να επιφέρει μία αύξηση των εξόδων και της δικαστικής δαπάνης του προσφεύγοντος ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και ότι πρέπει επομένως να ληφθεί υπόψη το γεγονός αυτό (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Caruano κατά Ιταλίας*, απόφαση της 25 Ιουνίου 1987, série A no. 119-A, σελ. 15, § 37). Εν τούτοις, στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες δεν προσκομίζουν καμία απόδειξη σε ό,τι αφορά τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν ενώπιον των επιληφθέντων δικαστηρίων. Δεν συντρέχει επομένως λόγος να διαταχθεί η καταβολή τους. Σε ό,τι αφορά τα έξοδα για τις ανάγκες της εκπροσώπησης των προσφευγόντων ενώπιόν του, το Δικαστήριο κρίνει εύλογο να επιδικάσει από κοινού στους προσφεύγοντες 1.500 ευρώ για την αιτία αυτή, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

35. Το Δικαστήριο κρίνει προσήκον να βασίσει το επιτόκιο των τόκων υπερημερίας στο επιτόκιο δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Κηρύσσει* την προσφυγή παραδεκτή.
2. *Αποφαίνεται ότι* υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης.
3. *Αποφαίνεται ότι* υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 της Σύμβασης.
4. *Αποφαίνεται ότι*
 - α) το εναγόμενο Κράτος οφείλει να καταβάλει, μέσα σε τρεις μήνες από την ημέρα κατά την οποία η απόφαση θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης, 4.000 (τέσσερις χιλιάδες) ευρώ στον κάθε προσφεύγοντα για ηθική βλάβη και το συνολικό ποσό των 1.500 (χίλια πεντακόσια) ευρώ για έξοδα και δικαστική δαπάνη, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο,
 - β) από τη λήξη της προθεσμίας αυτής και μέχρι την καταβολή, το ποσό αυτό θα προσαυξηθεί με τόκους υπολογιζόμενους με επιτόκιο ίσο με το επιτόκιο δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, το οποίο θα ισχύει κατά την εν λόγω περίοδο, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.
5. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης κατά τα λοιπά.

Συντάχθηκε στη γαλλική γλώσσα και στη συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 8 Δεκεμβρίου 2005 κατ'εφαρμογή του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού.

(υπογραφή)
Søren NIELSEN
Γραμματέας

(υπογραφή)
Λουκής ΛΟΥΚΑΪΔΗΣ
Πρόεδρος